

Løgumkloster Kirkegård

En guide til en
gåtur på
Løgumkloster
Kirkegård

Indholdsfortegnelse

Forside med vinterlandskab fra Løgumkloster Kirkegård	1
Indholdsfortegnelse	2
Forord og kort over ruten	3
Kronprins Frederiks Eg	4
Bevaringsværdige sten	5
Den nye afdeling—Vandkunst—Livets Labyrint	6
Gravsted: Sarauw—Bork Hansen	7
Sognepræst Bork Hansen og Redaktør Peder Andreas Skovrø	8
Tyske soldater fra 1914 til 1918 begravelsessted	9
Et billede af kirken før den store renovering i 1920'erne	10
Gravsted: Krarup	11
Gravsted: Sognepræst Schwarz og den nye afdeling.	12
De anonyme gravsteders mindesmærke og Mindelunden 1914 til 18	13
Gravsted: Postmester Kristoffersen - Hængebøg.	14
Bevaringsværdig indhegning.	15
Gravsted: Bent Noack	16
Gravsted: Præst Prahl	17
3 støbejerns kors	18
Solur og gamle familiegravsteder fra byen	19
Grandækning på kirkegården samt et sommerbillede	20
Sølstedgård	21
Bevaringsværdig indhegning	22
Gravstenen Sønderjyden	23
Grandækning	24

Landbrugskandidat Kristian Nissen

Kristian Nissen (KN) blev født på en gammel slægtsgård i Slyngesten, der ligger lidt uden for landsbyen Felsted. Som voksen blev han på Landbohøjskolen i København uddannet til Landbrugskandidat. Han fik job i Tåstrup og boede der med sin kone Maria Nissen. Her blev han

indkaldt til krigstjeneste i den tyske hær i kraft af at han var sydslesviger. KN valgte at emigrere til Amerika, hvor han fik arbejde. Senere rejste hans kone Maria med to små drenge efter ham. Han arbejdede ved mejeribruget og blev i 1916 assistent ved Manitoba Agricultural College. Ved første verdenskrig afslutning vendte KN's familien hjem og deltog i afstemningen. Herpå bosat bl.a. i Tåstrup hvor han var ansat i Dansk Såsæd Kompagni. Han var også en overgang ansat som sekretær for Dansk Landmandsforening. Kom tilbage til Sønderjylland i 1927, og bosatte sig på et husmandssted ved landsbyen Ellum. Det var vanskelige tider for bønderne. Der forekom mange tvangsauktioner. KN var meget politisk engageret. Han tog rundt og holdt taler og rejste bønderne til kamp. Når der skulle foregå en auktion, så stod KN sammen med en flok bønder udstyret med høtyve og deslige. Og så blev fogedens folk jaget på flugt.

I 1931 satte KN sig i spidsen for for oprettelsen af en sammenslutning der hed L.S. i Sønderjylland. Han afholdt 56 møder overalt i Sønderjylland. Ca. 12.000 af 14.000 landmænd blev medlem af L.S.

Men det kunne jo ikke gå. Der blev en retsag, på gr. af opstanden hos bønderne. Sagen havnede i Højesteret, hvor KN selv førte sin sag. Jyllandsposten skrev: I mands minde er der ikke udfoldet en veltalenhed i Højesteret, som da KN forsvarede sig overfor statsadvokaten.

Men KN blev smidt i fængsel. Hjemme i Ellum måtte Marie Nissen hutle sig igennem med 8 børn. Der var noget med at de måtte leve af sukkerroer fra marken.

K.N. var et meget politisk anlagt menneske, og han fik nogle hug. Han blev selv ved auktion sat ud af sin ejendom. Men han var en sej kæmper. Det lykkedes ham (ca. 1933) at rejse midler, så han kunne erhverve en ejendom i Vollerup, Bjolderup sogn. Der boede han så med sin familie indtil 1944, hvor han rejste til en gård i Skafteløv ved Slagelse.

Bevaringsværdigt gravsted

Med indhegning af støbejern:

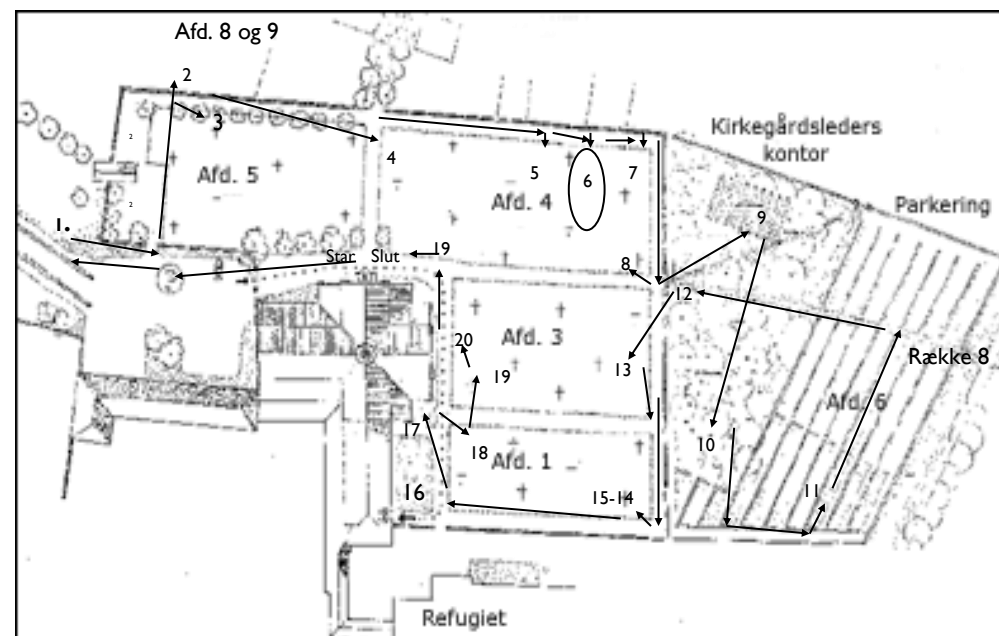
Niels Hartzen Müller døde den 15 januar 1838 og blev begravet den 23 januar 1838. Gravstedet er et af Løgumklosters ældst bevarede gravsteder. Indhegningen stammer fra støbejernstiden fra ca. 1840 til 1900. Kirkegården har været præget af disse indhegninger. Denne indhegning er det eneste af denne udformning, som er tilbage på kirkegården.

Løgumkloster Kirkegård

Munkene blev begravet i det nord - og østlige hjørne af den gamle del på kirkegården, hvor der i dag er gravsteder. Der er fundet dele af murede grave fra denne tid.

Den gamle del af kirkegården er særpræget af, at der er thujahække rundt om gravstederne og der stadig er smalle gange mellem gravstederne. Det vil dog med tiden blive lavet om, da der i dag skal kunne graves med maskine ved begravelser. Derfor vil ca. hver anden sti blive gjort bredere. Næsten alle gravstenene er østvendte. Gravstederne må heller ikke anlægges med grus / ral, da man vil beholde den gamle stil med jord og planter på gravstederne. Der er dog enkelte gravsteder tilbage med grus / ral, men dette skal fjernes ved næste begravelse eller større omlægning.

Der er dog besluttet, at 2 af de fire afdelinger, som ligger indenfor den gamle del af kirkegårdsmuren bliver lavet om til andre former for begravelser, f.eks. græs med plade eller små urnegravsteder. På kirkegården findes der grave både for den tyske og den danske menighed, som kan ses flere steder på gravstenenes tekst.

Kronprins Frederiks Eg. (Quercus Frederiks Eg) Frøhøst fra Sdr. Stenderup.

Egen blev plantet i 2003. Mindst 275 stk. blev plantet i hver af de daværende kommuner. Som tak for 15 års arbejde som protektor for Plant et Træ. Træerne blev plantet næsten samtidig den 6. maj kl. 11.00

1

Familiegravsten: Sølstedgaard

Anders Jørgensen der er den første ejer af slægtsgården SØLSTEDGAARD, kom med familien fra landsbyen Sølsted (heraf navnet), beliggende syd for Bredebro.

Gården blev overtaget den 1. maj 1723 og har ubrudt været i slægtens eje indtil 10 januar 1949, da den blev solgt af den daværende ejer, som var den 7 ejer af slægtsgården.

Gården eksisterer ikke mere idet den brændte ca. 1970. Gården lå ca. 50 m sydøst for Sølstedgårdvej, ca. der hvor vejen fører hen til "Klosterparken."

Grandækning på kirkegården

Kirkegården udsmykket med blomster ved gravsten.

Bevaringsværdige sten:

I området opbevares de sten, som er bevaringsværdige på grund af deres alder, udformning eller indskrift. Eksempelvis er der på en af stene-
ne en stillingsbetegnelse som vaffelbager.

Disse sten for tyske straffefan-
ger er nærmere beskrevet på
side 9.

Den nye afdeling

Den nye afdeling er tegnet af landskabsarkitekt Finn Andersen. Afdelingen er ikke taget i brug, da der ikke har været behov for pladsen. Anlægget er præget af blomstrende træer og buske i foråret og om efteråret er der et farvespil af frugter og løvfald. I denne del har arkæologer fundet spor af store landbrugsbygninger fra de første århundreder efter reformationen.

2

2

Vandkunst: Livets Labyrint

Motivet er taget fra en marmorsøjle i domkirken i Lucca, Toscana, Italien. Tegnet og fremstillet af landskabsarkitekt Finn Andersen i 1999.

17

Soluret som er placeret på kirkens syd /øst lige mur.

18

Gammelt familiegavsted som tilhører slægten Marquardsen på Fau-erby, gården som i dag stadig er i familiens eje.

3 kors

Disse tre kløverblads kors fra omkring 1840 til 1900 er fra støbejernstiden i Danmark. De stammer nok fra et støberi fra østkysten. Lignende kors er set på kirkegårde i Bylderup, Aabenraa og Sønderborg. Støbejernskorse havde deres glansperiode fra midten af 1800-årene til ca. 1900.

Dette lidt mindre kløverbladskors er karakteristisk med sin dobbelte kant og ottetakkede stjerner. Den ottetakkede stjerne er som Kristusstjernen symbolet på fuldkommenhed og uendelighed. Som talsymbolik er den ottetakkede stjerne genfødselens symbol. Oppe i dens øverste del har den et afbillede af en lille barneengel, dette symbol stammer fra baroktiden. Nederst på stammen er en kvindelig engel afbildet, med en holdende palmegren i sin ene hånd. Og en nedadvent fakkel (dødens genius) i sin anden hånd.

Dette kors har 3 gange 3 stjerner af seks takker. Den sekstakkede stjerne, det såkaldte hexagram, benævnes også som Davids tjeneren og er nu et symbol for jøder overalt. Den sekstakkede stjerne kaldes også skabelsensstjerne, idet Gud skabte verden på seks dage.

I bunden af stammen er der afbillede en engel af hankøn. I Biblen optræder engle som Guds sendebud. De er af hankøn og uden vinger. I den kristne oldtid begynder man at afbilde dem bevingede og da er vingerne tegn på deres hurtighed. Englen støtter sig op ad en fakkel eller en knækket træstamme.

Dette kløverbladskors som meget ligner meget det kors ovenover, har dog i den øverste del et afbildet kornaks. Kornaks eller neg refererer til, at sæden spirer op af den mørke jord og bringer frugtbarhed. Jomfru Maria er ofte iført en kappe med kornaks. Negene får også en til at tænke på høsten og efteråret og i overført betydning døden.

Bevaringsværdige sten**Anders Bork Hansen**

Anders Bork Hansen var sognepræst i Løgumkloster fra 1951 til 1978, hvor han på mange måder satte sit præg på byen, bl.a. som primus motor i oprettelsen af Løgumkloster Refugium. Allerede i 1930'erne havde provst Schüle tanket om et refugium her, men krigen standsede alle planer. Da Bork Hansen blev sogne-

præst i 1951 skete der noget. Han formåede at få den grundtvigske højskoleforstander J. Th. Arnfred fra Askov Højskole og Indre Missions formand Christian Bartholdy tændt for ideen, der blev udvidet til også at omfatte en højskole i Løgumkloster.

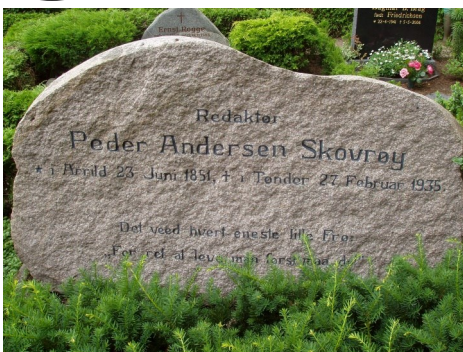
Løgumkloster Refugium er i dag en selvejende institution, der tager sigte på en vækkelse og styrkelse af det kristelige, nationale og kulturelle liv i Sønderjylland. Han modtog i 1973 den lokale udmærkelse "Æresrummelpotten" for denne indsats.

Mest kendt er han dog som "Gøglerpræsten", som fra 1951 afholdt gudstjenester i kirken for landevejens folk, vagabonder og gøglere. I den østlige ende af markedspladsen ses Gøglerstatuen, udført af Alice Buchhave i 1981. Den forestiller ham sammen med to gøglere: rottekongen Cibrino og Valdemar Jessen.

Redaktør Peder Andreas Skovrø (1851-1935)

5

Han kom i 1882 til Tønder, og blev redaktør af den danske Vestslesvigske Tidende, der efter et par år blev overtaget af Flensborg Avis. Peder Skovrø kæmpede for danskheden og var et par gange i fængsel. Det vakte voldsom opmærksomhed under den preussiske forfølgelse af danskheden, at han blev idømt fængselstraf for en tilsyneladende tvetydig avisudtalelse om amtsdommeren i Tønder. Straffen blev udstået i den gamle portbygning til Tønderhus, hvor den usle fængselcelle i dag fremvises som del af Tønder Museum. Skovrøysvej i Tønder blev sidst i 1940'erne anlagt og opkaldt efter ham.

15

Søren H. S. Prah

Søren Holger Samuel Prah var søn af bagermester Holger Prah og Kristine Johansen i Allingåbro. Han sejlede i Ø.K. og var handelsuddannet, men tog så studentereksamen fra Rønde Studenterkursus og blev cand.theol. i 1947, hvorefter han virkede som præst i Aabenraa, Nørholm, Odense, Kollerup-Hjortdal, Svendborg og Branderup ved Løgumkloster. 1953-54 underviste han på Den frie Lærerskole i Ollerup. Han døde som pensionist i Løgumkloster 1994.

I sit andet ægteskab var han gift med Elisabeth Dethlefsen, som stammede fra Daler i Vestsønderjylland.

Søren Prah blev kendt som specialist i ikoner og forfattede bogen "Ikoner. Introduktion til den ortodokse kirkes billedverden", 1987. I forbindelse med Museet Holmens store ikonudstilling i klosteret, Løgumkloster, omkring 1980 udførte han en vigtig opgave som konsulent og som forfatter til udstillingskataloget. Udstillingen var en af de første udstillinger af ikoner i Danmark i nyere tid.

Søren Prah forfattede og udgav også et forslag til nye kirkekollekter (gudstjenestebønner). Det kom i 2. oplag 1983.

J.k. 2014

Bent Noack:

Bent Noack var i tidsrummet 1955 - 1977 professor i Ny Testamente ved Teologiske Fakultet på Københavns Universitet. Bent Wenzel Noack blev født 22. august 1915 i Rind Sogn i Hammerum Herred. Hans far, Carl Wulff Noack (1885-1960) var på det tidspunkt husmand og blev sidenhen præst. Han var fra 1937 - 1955 biskop i Haderslev Stift.

Bent Noack blev student fra Flensborg i 1935, cand. theol. i 1942 undervisningsassistent ved det netop oprettede Teologiske Fakultet i Århus, hvor han efter samarbejde med bl.a. professor i Ny Testamente, Johannes Munck, og studierejser til Basel, Oxford og Uppsala i 1948 i Århus kunne forsvare afhandlingen *Satanás und Soteria*.

"Untersuchungen zur neutestamentlichen Dämonologie" for den teologiske doktorgrad. 1945 - 1955 var han sognepræst i Alslev og Hostrup, fra 1951 desuden provst for Skads Herred. I samme tidsrum virkede han som lektor i bibelsk eksegese ved Aarhus Universitet. I 1955 blev Noack udnævnt til professor i teologi ved Københavns Universitet med særligt henblik på Det Ny Testamente. Dette embede forlod han i 1977 for at blive rektor ved Præstehøjskolen i Løgumkloster. Bent Noack efterlader sig et omfattende og alsidigt teologisk forfatterskab.

Tyske soldater fra krigen 1914 til 18

I denne del af Løgumkloster Kirkegård ligger der 39 tyske straffefanger begravet. Det var soldater, der under krigen havde gjort sig skyldig i grove forseelser, hvorfor de blev idømt straffearbejde. I sidste del af krigen blev 2000 franske, belgiske og russiske krigsfanger fjernet fra

Løgumkloster-lejren, for at give plads til lige så mange straffefanger. Disse blev benyttet til at bygge de store befæstningsanlæg, der blev anlagt i Nordschleswig. Det var hårdt arbejde, og straffefangerne blev ikke skånet. Store dele af den civile befolkning halvsultede, men disse fanger der jo skulle straffes, fik en endnu dårligere ernæring. Det er derfor intet under, at mange døde under de dårlige sanitære forhold.

Ved siden af straffefangerne hviler en afholdt tysk militærlæge. Dr. Karl Fallscheer. Han døde, som der stod på sit udskårne trækors, som en belgisk krigsfange lavede "...Im dienste des vaterlandes."

Gravene blev sløjfet i 1945 efter ordre fra tyskerne. I januar 2009 fandt man 20 af stenene igen på adressen Åbenråvej 37, hvor de havde været brugt som terrasse. Der var desværre kun 8 hele sten tilbage, som kunne bruges. Det daværende menighedsråd valgte at opsætte disse igen ved de andre bevaringsværdige sten.

Et billede af kirken før den store renovering og genindvielsen den 11. juli 1926. Bemærk særligt spiret og at der er tegl på kirken. Desuden er der blevet ændret på udbygningen under kirke uret og under tagrenderne er der kommet buer af pudset beton. På kirkegården kan der ses støbejernskors og støbejernsindhegninger. Desuden var der plantet en alle med hestekastanjer inde på kirkegården. Alleen findes ikke mere.

Bevaringsværdig indhegning:

Denne ene af to tilbageværende indhegninger er fra ca. 1912. Kirkegården har været præget af disse indhegninger. Kirken har nu besluttet, at de sidste 2 skal bibeholdes som bevaringsværdige. Stenen, som er opsat sammen med heget er blevet fjernet ved en senere begravelse. Gravstedet er stadig i familiens eje.

11

Postmester Kristoffersen:

Postmester Arne Richard Kristoffersen blev i 1946 udnævnt til postmester i Højer. Han var dengang Danmarks yngste postmester. (Født i 1900 og død i 1970)

A. R. Kristoffersen var senere postmester i Løgumkloster fra 1950 til sidst i 1960'erne. De sidste par år boede han med sin hustru Aja til leje i den tidligere Dommerfuldmægtigbolig på

slottet, den nuværende Præstehøjskole i Løgumkloster. A.R. Kristoffersen talte med alle mennesker i byen. "Man skulle kunne komme både i kirken og på kroen," var en af hans mange udtalelser. A.R. Kristoffersen var meget læsende og ikke mindst historisk interesseret. Han deltog i mange kulturelle arrangementer. Anne Marie Kristoffersen, født i Bonefeld på Taskland Gl.kro, Sydals (Født i 1909 og død i 2002). Hun var kendt i byen som Aja og sagde "dav" til alle. Aja var meget aktiv med at spille klaver ved sammenkomster i Forsamlingshuset, ved juletræsfester for børn, på skolen og ved foreningsaftener. Hun byggede sit eget hus i 1974 på Rypevej og boede der indtil hun kom på plejehjemmet de sidste par år.

12

Hængebøg:

Fagus silvatica 'Pendula'
Hos denne varietet er ikke alene hovedstammen, men også grenene hængende. Den menes, at være omkring 160 år gammel. Plantet ca. 1866. Den menes at være plantet af Wilhelm Iversen, som var degn i Løgumkloster. Hans gravsten er opstillet ved siden af kapellet.

Degn Wilhelm Iversen

7

Jensine og Anna B. Krarup

Anna B. Krarup døde kun fire måneder gammel den 17. august 1860. Hun var datter af Løgumklosters sognepræst Niels Peter Krarup og dennes hustru Jensine Krarup, der døde næsten samtidig med datteren. Moderen blev født 22. februar 1829 som datter af amtsforvalter i Holstebro Fred. Chr. Schierbeck og Ane B. Tranbjerg. Hun blev i 1851 gift med Niels Peter Krarup, der var præstesøn fra Bedsted i Thy og tilhørte den Krarupslægt, der er blevet kendt for sine mange præster og akademikere. Faderen blev senere stiftsprovst i Aalborg. Niels Peter Krarup virkede som sognepræst i Løgumkloster fra 1851 til 1862. Jensine og Niels Peter Krarups søn Frederik Christian blev født i 1852 og døde i 1931. F.C. Krarup virkede i mange år som præst i Sorø, var dr. theol. og en af sin tids mest betydningsfulde teologer og religionsfilosoffer.

Til minde om Jensine Krarup, der på tragisk vis døde allerede som 31-årig, blev der oprettet et legat, der bar hendes navn. Herfra blev der hvert år indtil år 2005 uddelt en sum penge. Derefter blev legatet nedlagt.

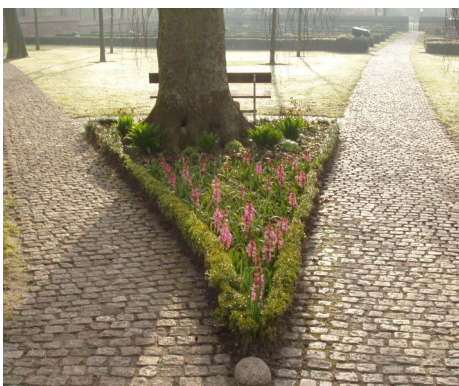
J.K.2014

Martin P.C. Schwarz

Martin P.C. Schwarz havde tysk baggrund. Han stammede fra Ditmarsken i det nuværende Slesvig-Holsten og døde i Sønderborg 1945. Efter at have været landinspektør tog han tysk præsteuddannelse i Breslau og var sognepræst i Kliplev 1906-1916 og i Burkal 1916-1940. Han var en kraftfuld person, der knyttede sig til den teologisk strengt konservative kreds,

som blev kendt under navnet "Det gamle Budskabs Indre Mission". Ved Genforeningen i 1920 blev Burkal dansk og sognet lagt ind under den danske folkekirke. Ligesom i andre sønderjyske sogne blev det op til menigheden ved en afstemning at afgøre, om sognets præst kunne få lov til at fortsætte i sit embede. Martin P.C. Schwarz fik 400 stemmer for og kun 136 imod og valgte herefter konsekvent at knytte sig til det danske og tale dansk. Hustruen Christine Elisabeth Kragh var fra Haderslev. Der var syv børn i ægteskabet. Tre sønner blev danske præster. Den ældste af børnene var Elisabeth (1907-1995), som blev gift med bankdirektør Laust Lausten (1909-1981), Løgumkloster. En søn af dem er Martin Schwarz Lausten, der har været professor i kirkehistorie ved Københavns Universitet. - Gravstenen er rejst af beboere fra Burkal sogn. J.K. 2014

Denne nyere afdeling blev indviet i 1962, hvor der i dag er gravsteder med græs og bede, anonym gravstedsområde og en Mindelund for de faldne fra 1914 til 1918.

De anonymes gravsteders mindesmærke:

De 3 sten, trefoldigheds monumentet. Stenene er opsat i 1990 og tegnet af Landskabsarkitekt Finn Andersen.

Mindelunden:

Til minde om de 61 faldne og savnede soldater fra Løgumkloster efter krigen i 1914 til 1918. De faldnes navne er indhugget på 54 små sten, en for hver familie. Den store sten kommer fra Lindet Skov og menes at have været en sten til Røverstuen.

Den er blevet transporteret hertil med tog for at være et mindesmærke over Kejser Wilhelm. Stenen blev i 1922 lavet om til at være en mindesten for de faldne soldater fra 1914 til 1918 og er flyttet til mindelunden 1923, da alle de små sten også blev lavet.